

Perhevapaiden jako vanhempien kesken – estääkö raha tasajaon?

Mikrosimulointituloksia kolmesta skenaariosta isän käyttämien vanhempainrahapäivien vaikutuksesta käteen jäävään tuloon perheessä

Artikkeli 4/2022

Artikkeli 4/2022

Kirjoittaja: Eugen Koev, työmarkkinaekonomisti, Akava

Avainsanat: perhevapaat, perhevapaaudistus, tasa-arvo

Päivämäärä: 5.9.2022

Kirjoittajan esittely

Eugen Koev on ekonomisti (VTT) ja hän työskentelee työmarkkinaekonomistina Akavassa. Hän tukee neuvottelujärjestöjen toimintaa työmarkkina- ja palkanmuodostukseen liittyvillä arvioilla. Hänen tehtäviinsä kuuluu myös työelämää ja sosiaaliturvaa koskevien politiikkavaihtoehtojen talousanalyysi.

Yhteenveto

Selvityksen tarkoitus on tuottaa konkreettista tietoa isien vanhempainvapaan pituuden vaikutuksesta perheen budjettiin. Vauvaperheiden käteen jääviä rahamääriä verrataan kolmessa perhevapaiden jakamisen vaihtoehdossa, jotka ovat mahdollisia uudistetun lainsäädännön astuttuaan voimaan syksyllä 2022.

Artikkeli tarkastelee, onko taloudellisesti kannattavaa, että isä pitää kokonaan ne vanhempainrahakauden päivät, joita ei voi siirtää äidille, jotta äidin kotihoidontuella olema aika lyhenisi. Artikkelissa käsitellään myös sitä, onko perheen talouden kannalta vielä parempi, jos isä ja äiti jakavat vanhempainrahakauden tasan.

Tutkimusmenetelmä on mikrosimulointi. Tutkimusaineistona on noin 15 prosentin satunnaisotos perheistä, joissa syntyi lapsi vuonna 2018 ja joissa ei ole vanhempia alle viisivuotiaita lapsia. Muita lapsia koskeva raja on tehty, koska silloin äideillä (ja isillä) ei ole ollut oikeutta kotihoidon tukeen, jolloin aineisto sisältää riittävästi informaatiota, jotta voidaan arvioida kohtuullisen luotettavasti, onko lastenhoidon tosiasiallinen vaihtoehto työllisyys vai työttömyys. Jokaisen perheen veronjälkeiset tulot arvioidaan kussakin skenaariossa.

Tärkein johtopäätös vertailusta on, että tarkastelluista skenaarioista perhevapaiden tasainen jako on yleensä taloudellisesti paras ratkaisu, jos perheen äiti on työllinen.

Akava Works

Akavan tiedontuotanto toimii nimellä Akava Works.

Akava Works tarjoaa monipuolisesti tietosisältöjä raportteina, selvityksinä ja tutkimuksina. Tavoitteenamme on lisäksi herättää yhteiskunnallista keskustelua erityisesti akavalaisille tärkeistä ja ajankohtaisista aiheista. Akava Works -sisällöt eivät ole Akavan virallisia kannanottoja.

Akava Works -sivusto on osoitteessa www.akavaworks.fi.

Sisällysluettelo

1	Johdanto	3
2	Vuoden 2022 perhevapaaudistus	5
3	Simulaatioiden skenaariot ja toteutus.....	7
4	Keskeiset tulokset.....	10
	4.1 Työllisten äitien perheissä isän vanhempainrahapäiviä ei kannata hukata	10
	4.2 Kannattaako vanhempainvapaa jakaa tasan?	12
5	Lopuksi.....	14
	Liite: Palkkatulon ja työttömyyden perusteella saadun tulon päättely vanhempainrahan perusteena olevasta tulosta	18

1 Johdanto

Perheen sisäinen vastuunjako pienten lasten hoidosta on yhä sukupuolittunutta, mikä on selkeimpiä jäljellä olevia epätasa-arvon ilmentymiä Suomessa. Lakisääteisten perhevapaiden käyttö on edelleen erittäin epätasaista. Isistä noin 25 prosenttia ei pidä ollenkaan vapaita, jotka on tarkoitettu pienen lapsen hoitoon ja suurin osa isistä pitää vain lyhyen, 1–3 viikon vapaan yhdessä äidin kanssa lapsen syntymän yhteydessä (Miettinen & Saarikallio-Torp, 2020). Vain 45 prosenttia isistä käyttää erityisesti heille tarkoitettua isyysvapaata niin, että jää yksin hoitamaan lapsiaan (Miettinen & Saarikallio-Torp, 2020). Isät eivät juuri käytä perhevapaiden keskeistä elementtiä eli vanhempainrahapäiviä, jotka ovat periaatteessa vapaasti jaettavissa vanhempien kesken. Vuonna 2020 vain 11 prosenttia kaikista vanhempainrahapäivistä korvattiin isille (Kela, 2020).

Taloustieteissä lastenhoitovastuun keskittymistä äideille pidetään perussyynä sukupuolten välisille työmarkkina- ja tuloeroille (Mincer & Polachek, 1974; Lazear & Rosen, 1990; Polachek, 1981; Goldin, 2014). On vahvaa empiiristä näyttöä ”lapsisakosta”, eli siitä, että lapsella on pitkäkestoinen kielteinen vaikutus nimenomaan äidin työmarkkina-asemaan ja tuloihin (Angelov, Johansson & Lindahl, 2016; Kleven, Landais, Posch, Steinhauer & Zweimüller, 2019; Pehkonen & Sieppi, 2019). Suomen osalta Pehkonen ja Sieppi (2016) raportoivat, että viitenä lapsen syntymän jälkeisenä vuotena äitien tulojen keskiarvo putoaa suhteessa isien tulojen keskiarvoon 26 prosentilla. Valtaosa tästä erosta selittyy äitien heikommalla työllisyydellä. (Miettinen & Rotkirch, 2017)

Edelleen tutkimustulokset viittaavat siihen, että hyvin pitkät yhtäjaksoiset perhevapaat kasvattavat ”lapsisakkoa”. (Johansson, Kellokumpu, Maliranta & Napari, 2007). Suomessa hoitovapaa on palkaton vapaa töistä, jonka aikana työsuhde, säilyy, jos sellainen on. Hoitovapaa ja siihen liittyvä kotihoidontuki mahdollistavat, että vanhempi jää kotiin, kunnes nuorin lapsi täyttää kolme vuotta. Käytännössä kyse on äidin jäämisestä lasta hoitamaan, sillä kotihoidontuen saajista yli 90 prosenttia on äitejä (Kela, 2020). Kotihoidon tuen suosio on viime vuosina laskenut jonkin verran ja erittäin pitkien, yli 24 kuukauden jaksojen osuus on vähentynyt. Silti järjestelmää käyttää edelleen yli 80 prosenttia lapsiperheistä ja noin 35 prosentissa tapauksia kotihoidontuen tukijakson pituus on yli 12 kuukautta (Salmi, 2020). Kotihoidontuesta voi muodostua ”ansa”: tutkimusten mukaan (Peutere, Vahtera, Kivimäki, Pentti & Virtanen, 2015; Rissanen, 2012) juuri äideillä, jotka ovat lähtökohtaisesti heikosti kiinnittyneet työmarkkinoihin, on myös taipumus pitää pitkiä perhevapaita. Tämän seurauksena heidän työmarkkina-asemansa entisestään heikkenee. Myös Närvin mukaan (Närvi, Äitien perhevapaat ja osallistuminen työelämään, 2017) todennäköisyyttä olla pitkään kotihoidontuella on selvästi suurempi, jos äiti on työelämän ulkopuolella ennen lapsen syntymää.

Tutkimustiedon perusteella on todennäköistä, että perhevapaiden tasaisempi jakaminen isien ja äitien kesken vahvistaisi naisten työmarkkina-asemaa ja siten edistäisi naisten ja miesten tuloerojen kaventamista, joka on yksi suomalaisen tasa-arvopolitiikan keskeisistä tavoitteista. Sukupuolten välisiä tuloeroja korostava näkökulma hallitsee julkista keskustelua, mutta perhevastuiden jakotavassa kyse ei suinkaan ole vain naisten oikeuksista. Yhtä lailla perhevastuiden tasajako vanhempien kesken edistää miesten oikeutta monipuoliseen elämään, johon keskeisenä osana

kuuluu vanhemmuus sekä lapsen oikeutta rakentaa vahvaa yhteyttä molempiin vanhempiinsa (Lammi-Taskula, Salmi & Parrukoski, Työ, perhe ja tasa-arvo, 2009).

Tutkimuksissa nykyisen isyysvapaan (aikaisemman isyyskauden) käytön esteiksi useimmiten nousevat väitteet, että äidin kuuluu olla kotona hoitamassa lapsia sekä se ajatus, että perheen talouden vuoksi isä ei voi pitää enemmän vapaita (Lammi-Taskula, Salmi & Narvi, 2017; Närvi, 2018). Kyseiset esteet saattavat liittyä toisiinsa, sillä 23 prosenttia ilmoittaa, että äidillä ei ole työpaikkaa, johon palata, jos isä jää isyysvapaalle vanhempainrahakauden jälkeen (Närvi, 2018). Sen puolesta, että isyysvapaalla voi olla tunteita kielteisiä taloudellisia seuraamuksia, puhuu esimerkiksi se, että Saulin (2013) mukaan pienten lasten perheissä erot puolisoitten ansiotuloissa ovat suurimmillaan (kirjoittajan huomautus: tämä voi olla myös seurausta äitien perhevapaista). Edelleen juuri pienten lasten isillä ja äideillä ansiotulot ovat matalimpia kuin lapsiperheissä, joissa lapset ovat isompia (Sauli, 2013, s. 170). Kun vauvaperheiden rahatilanne on tavanomaista tiukempi, on ajateltavissa, että taloudellinen näkökulma ohjaa herkästi perhevapaita koskevia ratkaisuja.

Toisaalta sekä Lammi-Taskula ym. (2017) että Närvi (2018) raportoivat, että noin 40 prosenttia perheistä ei selvittä, miten isän vapaa vaikuttaisi perheen talouteen. Lisäksi Närvin (2018) tutkimuksessa osoittautuu, että isän vapaiden taloudelliset vaikutukset selvitettiin muita useammin perheissä, joissa isä piti jotain muutakin perhevapaita kuin pelkästään lyhyen jakson lapsen syntymän yhteydessä. Nämä tulokset herättävät kysymyksen, perustuuko päätös isän perhevapaan käytöstä monesti virheellisen käsitykseen sen taloudellisista seuraamuksista, tai onko kenties mahdollista, että näitä seuraamuksia ylikorostetaan, koska, kuten Närvi (2018) huomauttaa, ne ovat sosiaalisesti hyväksyttävämpi syy isän liian lyhyelle perhevapaalle kuin sukupuolittuneisiin asenteisiin viittaavat selitykset.

Selvitykseni tarkoitus on tuottaa konkreettista tietoa isien vanhempainvapaan pituuden vaikutuksesta perheen budjettiin, koska tällaista ei ole tähän mennessä esitetty. Vertaan vauvaperheiden käteen jääviä rahamääriä kolmessa perhevapaiden jakamisen vaihtoehdossa, jotka ovat mahdollisia uudistetun lainsäädännön astuttuaan voimaan syksyllä 2022. Skenaariot ovat:

- a) isä ei jää ollenkaan hoitamaan vauvaa yksin, jolloin äiti pitää vanhempainpäivärahapäivien enimmäismäärän ja sen jälkeen hoitaa lasta kotihoidon tuella päivinä, joina vain isällä olisi ollut oikeus vanhempainrahan
- b) isä pitää vain ne vanhempainrahakauden päivät, joita ei voi siirtää äidille ja vastaavasti äiti pitää vanhempainrahapäivien enimmäismäärän
- c) isä ja äiti kumpikin pitävät oman osuutensa vanhempainrahakaudesta, mikä uudessa lainsäädännössä tarkoittaa päivien tasajakoa.

Tutkimusmenetelmä on mikrosimulointi. Tutkimusaineistona on noin 15 prosentin satunnaisotos perheistä, joissa syntyi lapsi vuonna 2018 ja joissa ei ole vanhempia alle viisivuotiaita lapsia. Muita lapsia koskeva raja on tehty, koska silloin äideillä (ja isillä) ei ole ollut oikeutta kotihoidon tukeen, jolloin aineisto sisältää riittävästi informaatiota, jonka avulla voidaan arvioida kohtuullisen luotettavasti, onko lastenhoidon tosiasiallinen vaihtoehto työllisyys vai työttömyys. Jokaisen perheen veronjälkeiset tulot arvioidaan kussakin skenaariossa. Erilaiset perheiden lähtökohdat, erityisesti erot isän ja äidin ansaintakyvyssä sekä keskenään että suhteessa muihin isiin ja äiteihin, on pyritty mallintamaan niin hyvin kuin mahdollista käyttäen hyväksi aineiston tietoja

jokaisen henkilön työllisyydestä ja tuloista. Jos henkilö on ollut lapsen syntymävuotena perhevapaalla, hänen työllisyytensä ja tulonsa arvioidaan vuotena ennen lapsen syntymää. Jos sen sijaan perhevapaita ei ole pidetty (noin 40 prosenttia isistä), tulot ja työllisyys arvioidaan lapsen syntymävuoden tietojen perusteella. Myös lainsäädäntö, toisin sanoen perhevapaaetuuksien riippuvuus tuloista, kotihoidon tuki mahdollisine kuntalisineen sekä tulojen verotus on mallinnettu varsin tarkasti.

Artikkeli etenee seuraavasti. Luvussa 2 kerron, mitä muutoksia perhevapaaudistus tuo perhevapaisiin. Luvussa 3 kuvaan tarkemmin tarkasteltavat skenaariot, tilastoaineiston ja käyttämäni menetelmän. Luvussa 4 esittelen keskeiset tulokset. Viimeinen luku sisältää johtopäätökseni, joista tärkein on, että tarkastelluista skenaarioista perhevapaiden tasainen jako on yleensä taloudellisesti paras ratkaisu, jos perheen äiti on työllinen.

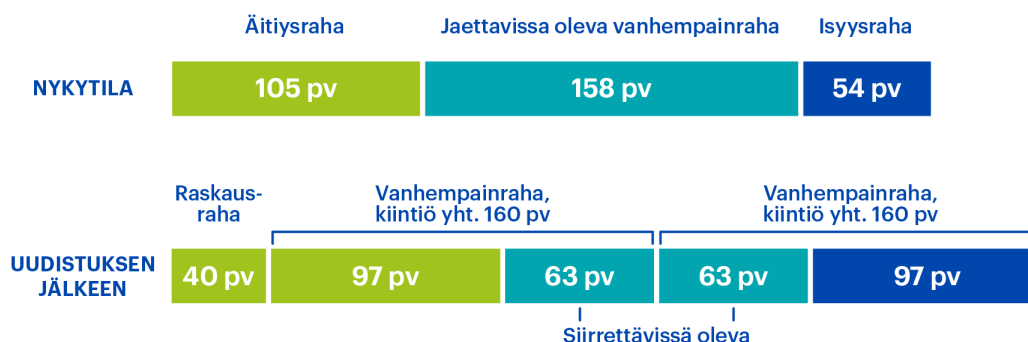
2 Vuoden 2022 perhevapaaudistus

Vuoden 2022 elokuussa voimaan tullut perhevapaaudistus tuo merkittäviä muutoksia suomalaisen perhevapaajärjestelmään, mutta ei puutu sen rakenteisiin. Vanhassa ja uudessa järjestelmässä on täsmälleen samat elementit, joskin niiden nimet sekä suhteellinen merkitys muuttuvat.

Nykyinen äitiyspäiväraha-kausikorvaus korvataan uudistuksessa raskausraha-kausikorvauksella. Molemmat ovat ansiosidonnaisia etuuksia eli etuuden suuruus riippuu aikaisemmasta tulotasosta ja ne ovat tarkoitettu vain raskaana olevalle naiselle ja alkavat ennen lapsen syntymää. Kun nykyään äitiysraha-kausikorvaus on 105 päivää ja alkaa 30–50 päivää ennen laskettua aikaa, raskausraha-kausikorvaus on vain 40 päivää ja on 14–30 päivää ennen lapsen syntymää. Äitiysraha-kausikorvaustaso on noin 90 prosenttia palkasta ensimmäisiltä 56 päivältä ja sen jälkeen noin 70 prosenttia palkasta. Raskausraha-kausikorvaustaso on noin 90 prosenttia palkasta.

Ennen uudistusta vanhempainraha-kausikorvaus on 158 päivää kestävä ansiosidonnainen etuus, joka alkaa äitiysraha-kausikorvauksen jälkeen ja sen vanhemmat voivat jakaa keskenään haluamallaan tavalla. Lisäksi vain isälle on varattu 54 päivää kestävä isyysraha-kausikorvaus, josta enintään 18 päivää saa pitää yhdessä äidin kanssa lapsen syntymän yhteydessä ja loppupäivät on pidettävä vanhempainraha-kausikorvauksen jälkeen ennen kuin lapsi täyttää kaksi vuotta. Vanhempainraha-kausikorvaustaso on noin 70 prosenttia palkasta. Jatkossa kumpikin vanhempi voi saada vanhempainpäivärahaa 160 päivältä. Toinen vanhemmista voi siirtää toiselle enintään 63 päivää omasta kiintiöstään, loput 97 päivää on pidettävä itse. Uudistuksessa vanhempainraha-kausikorvaustaso on kummallekin vanhemmalle noin 90 prosenttia palkasta ensimmäisten 16 päivän ajalta, sen jälkeen noin 70 prosenttia. Uudistuksen jälkeen vanhempainraha-kausikorvausta voi pitää useammassa jaksossa, kunnes lapsi täyttää 2 vuotta ja päivärahaa voi saada myös osittaisena, jos vanhempi on osa-aikatyössä.

Yksi tapa tulkita uudistusta on, että se säilyttää äideille mahdollisuuden pitää yhtä pitkät ansiosidonnaiset perhevapaat kuin aikaisemmin ja isän ansiosidonnainen kiintiö kasvaa 54 päivästä 97 päivään. Tämä ilmenee kuviosta 1.

Kela, Tutkimusblogi

Kuvio 1. Perheiden nettotulojen muutoksen jakauma, kun skenaarion ”Kotihoito” sijaan valitaan ”Isän päivien täyskäyttö”, lähde Kela, Tutkimusblogi

Kuten nähdään, nykyisen äitiysrahakauden ja jaettavissa olevan vanhempainrahakauden yhteismäärä on 263 päivää. Tämä on täsmälleen yhtä paljon kuin jatkossa yhteenlaskettuna raskausrahakausi (40 päivää), äidin oman vanhempainrahakauden kiintiö (160 päivää) sekä isältä äidille siirrettävien päivien enimmäismäärä (63). Myös korvaustaso pysyy äidille samana: sekä ennen uudistusta että sen jälkeen äiti saa noin 90 prosenttia palkastaan ansiosidonnaisten perhevapaiden ensimmäisiltä 56 päiviltä, minkä jälkeen korvaustaso putoaa noin 70 prosenttiin palkasta. Äitien oikeus erilaisiin perhevapaisiin kokonaisuudessaan ei pitene eikä perhevapaiden korvaustaso muutu, mutta vanhempainvapaata voi jatkossa pitää useassa jaksossa ja myös osittaisena, mikä saattaa helpottaa äitien paluuta työmarkkinoille aikaisemmin kuin nykyisin. Huomionarvoista on, että uudistus ei sisällä muutoksia kotihoidontukeen, joten jatkossakin äiti voi jäädä kotiin, kunnes lapsi täyttää kolme vuotta samoilla ehdoilla kuten aiemmin.

Uudistuksen jälkeen ei enää puhuta isän erillisestä kiintiöstä. Tämä liittyy osin siihen, että perhevapaaudistuksessa luovutaan sukupuolisidonnaisesta kielenkäytöstä ja osin siihen, että ottamalla lainsäädännön lähtökohdaksi yhtä pitkä oikeus ansiosidonnaiseen vanhempainrahakautteen molemmille vanhemmille annetaan viesti siitä, millaiseen käyttäytymisnormiin yhteiskunnassamme pyritään. Tästä huolimatta myös uudistuksen jälkeen ne 97 päivää, joita isä ei voi siirtää äidille käytettäväksi ovat kaikilta osin vastine nykyiselle 54 päivän isyysvapaalle. Uudistuksessa isän vanhempainraha nousee 90 prosenttiin palkasta ensimmäisten 16 päivän ajalta. Jatkossakin vanhemmat voivat hoitaa lapsen yhdessä enintään 18 päivää siten, että molemmat ovat oikeutettuja samanaikaisesti jäämään vanhempainrahalle.

Kaikkiaan uudistus koostuu kolmesta elementistä: vain isälle mahdollisen ansiosidonnaisen perhevapaauden pidennyksestä 33 päivällä, isälle maksettavan ansiosidonnaisen etuuden määrän korotuksesta noin 30 prosentilla ensimmäiseltä 16 päivältä ja kummankin vanhemman ansiosidonnaisen perhevapaan käyttämättömyyden joustavoittamisesta eli vapaan pitäminen on mahdollista osittaisena ja useassa jaksossa.

Isolankila (2021) arvioi, että isien pitämät perhevapaat kasvaisivat noin 2000 henkilötyövuodella ja työllisyys heikkenisi yhtä paljon, koska tyypillisesti isyysvapaita pitävät työlliset isät (Isolankila, 2021). Myöhemmin esittämäni simulointitulokset

osoittavat, että perheessä, joissa äidillä on työpaikka, uudistus tarjoaa erittäin hyvät taloudelliset kannustimet korvata äidin kotihoidontuen jakso isän pidemmällä vanhempainrahakaudella. Siksi pidän todennäköisenä, että silta osin kuin isien perhevapaiden käyttö yleistyy, niiden äitien, joilla on työpaikka, kotihoidontuen käyttö vastaavasti lyhenisi, joten uudistus olisi nettomääräisesti työllisyysvaikutukseltaan neutraali. Isolankia (2021) huomauttaa, että vanhempainrahakauden käytön joustavoittaminen saattaa myös kasvattaa isien käyttämien perhevapaiden määrää, mutta tätä vaikutuskanavaa ei ole voitu ottaa huomioon hänen esittämässään arvioissa. Edelleen uudistus saattaa vaikuttaa myös yhteiskunnallisiin normeihin lasten hoitovastuun jakamisesta vanhempien kesken.

3 Simulaatioiden skenaariot ja toteutus

Tarkastelen selvityksessä, miten perheiden brutto- ja nettotulot muuttuvat sen mukaan, miten vanhempainrahakausi jaetaan vanhempien kesken. Tarkastelun kohteena ovat perheet, joissa on vastasyntyneitä lapsia eikä muita alle 5-vuotiaita lapsia. Tarkasteltavia vaihtoehtoisia tapoja käyttää uudistettua vanhempainrahakautta on niin ikään kolme:

1. Kotihoito
Tässä skenaariossa isä pitää vain 18 päivää perhevapaata yhdessä äidin kanssa. Lasta hoitaa äiti niin, että hän saa vanhempainrahaa yhteensä 223 arkipäivältä (160 omaa päivää sekä 63 isältä siirrettyä) ja sen jälkeen jatkaa 3 kuukautta kotihoidontuella. Lasten hoitajakso kotona on kokonaisuudessaan kalenterivuosi.
2. Isän päivien täyskäyttö
Isä pitää itse vain ne 97 päivää, jotka eivät ole siirrettävissä, näistä 18 yhdessä äidin kanssa ja siirtää äidille omasta vanhempainrahakaudestaan 63 päivää (enimmäismäärä). Kaikkiaan lasta hoidetaan kotona jaksolla, johon kuuluu 302 arkipäivää (äiti 223 arkipäivää ja isä 97), mikä vastaa kalenterivuotta, koska vanhempainrahakauden arkipäivät ovat normaalisti maanantaista lauantaihin pois lukien arkipyhät.
3. Vanhempainvapaan tasajako
Tässä skenaariossa kumpikin vanhempi on vanhempainrahalla 160 arkipäivää siten, että molemmat vanhemmat ovat yhdessä lapsen kanssa 18 arkipäivää. Hoitajakso kattaa 302 arkipäivää eli kalenterivuoden.

Simulaatiota varten tarvitaan arvioita vauvaperheiden vanhempien päivärahojen tasoista silloin kun he ovat hoitamassa lasta sekä heidän tuloistaan ja tulolähteistään silloin kun he eivät ole lasta hoitamassa. Tilastokeskuksen SISU-simulaatiomallin aineisto tarjoaa hyvät, joskaan ei kaikilta osin täysin tyydyttäviä mahdollisuuksia tähän. Aineisto on noin 15 prosentin otos rekisteridatasta, joka sisältää runsaasti tietoa kaikista suomalaisista ja heidän perheestään. Simulaatiota varten vuoden 2018 aineistosta on poimittu tieto kaikista tilastovuonna syntyneistä vauvoista ja rajattu ne, jotka asuvat samassa osoitteessa kahden vanhemman kanssa.

Tilastovuoden eli vauvan syntymävuoden työtulot aliarvioivat perhevapaata pitäneiden ansaintakykyä. Siksi simuloinnissa vanhempien normaalia tulotasoa, eli ansaintakykyä silloin kun eivät ole hoitamassa lasta, arvioidaan käyttäen tietoa vanhempainpäivärahan perusteena olevasta tulosta. Tämä hallinnollinen tulokäsitemääräytyy yleensä lapsen

syntymää edeltävän vuodenpituisen jakson tuloista. Koko vuoden kokoaikatyössä olevalle palkansaajalle se on yksinkertaisesti sosiaaliturvamaksuilla vähennetyn kahdentoista kuukauden palkkatulojen summa ennen vauvan syntymää. Näin ollen, jos henkilö on ollut koko ajan työssä ennen lapsen syntymää, hänen palkkatasonsa on suoraviivaisesti pääteltävissä vanhempainvapaan perusteena olevasta tulosta. Päätely on hankalampaa muissa tilanteissa, mutta mahdollinen jäljempänä kuvatuilla oletuksilla. Suurimmat ongelmat näissä oletuksissa liittyvät tilanteisiin, joissa äidit ovat mahdollisesti olleet perhevapaalla lapsen syntymää edeltävänä vuonna. Siksi simulaatio on rajattu perheisiin, joissa ei ole muita alle viisivuotiaita lapsia. Koska aineisto on vuodelta 2018 mutta simulaatioissa käytetään vuoden 2022 lainsäädännön parametreja, tulo on korotettu vuoden 2022 tasolle ansiotasoindeksillä.

Vanhempainpäivärahan perusteena oleva tulo ei ole tiedossa, jos se on ollut niin matala, että vanhempainrahaa on maksettu vähimmäistasoisena tai jos vanhempi ei ole aineistovuonna pitänyt vanhempainvapaata. Vähimmäistasoista vanhempainrahaa saaneiden henkilöiden osalta (käytännössä äitejä) on arvioitu, että lasten hoidon vaihtoehdona on työnhaku työmarkkinatuella. Työmarkkinatuen tasossa on otettu huomioon lapsikorotukset. Noin 40 prosenttia simulaatioaineiston isistä ei ole käyttänyt yhtään perhevapaita tilastovuoden aikana. Heille tulotaso kodin ulkopuolella on arvioitu suoraan vauvan syntymävuoden tulo- ja työllisyystietojen perusteella.

Skenaarioiden rakentamisessa kriittisessä asemassa on päätely siitä, mitä henkilö tekee silloin, kun ei ole hoitamassa lasta kotona. Simulaatiossa oletetaan, että henkilö on työtön niinä päivinä, joina hän ei ole ollut työllinen. Työllisyyspäivät otetaan lapsen syntymää edeltävältä vuodelta, jos henkilö on ollut perhevapaalla ja lapsen syntymävuodelta, jos perhevapaita ei ole pidetty. Tällä oletuksella vanhempainrahan perusteena oleva tulo riippuu palkasta ja/tai työttömyyspäivärahan suuruudesta. Toinen keskeinen oletus on, että henkilön työllisten päivien osuus ajanjaksolla, jolloin hän ei hoida lasta, on sama kuin työllisten päivien osuus koko vuoden päivistä.

Siten vuoden työpäivien lukumäärän ilmaiseva muuttuja vaikuttaa ratkaisevasti päätelyyn ja siten myös skenaarioiden tuloksiin. Tilastoaineistossa työpäiviksi on luettu kaikki päivät, joina henkilöllä on ollut voimassa oleva työsuhde, siihen katsomatta, onko hän saanut näiltä päiviltä palkkaa vai ei. Tämä on ongelmallista tilanteissa, joissa henkilö on palkattomalla vapaalla. Silloin hänen tulonsa perustuvat tosiasiaissa toiseen lähteeseen kuin palkkaan, esimerkiksi kotihoidon tukeen. Kuvattu tilanne, jossa henkilöllä on voimassa oleva työsuhde, mutta hän onkin kotihoidon tuella, lienee melko tavallinen. Närvin mukaan (ks. Närvi, 2017), on yleistä, että äiti on ollut nykyisen lapsen syntymää edeltävänä vuonna hoitamassa toista lasta kotihoidontuella, vaikka hänellä on ollut työpaikka, johon palata edelliseltä perhevapaalta. Näin ollen tilanteissa, joissa perheessä on vastasyntyneen lapsen lisäksi muita pieniä lapsia, käyttämäni päätely saattaa suuresti aliarvioida äidin ansaintakykyä. Siksi simulaatio rajoittuu perheisiin, joissa ei ole vanhempia alle viisivuotiaita lapsia. Näin varmistan, että nykyisen lapsen syntymää edeltävän vuoden alusta alkaen perheessä ei ole ollut kotihoidontukeen oikeuttavia lapsia.

Muita tilanteita, joissa työsuhteen olemassaolo ei anna oikeaa kuvaa henkilön työllisyydestä ovat ns. ”nollasopimukset” vuokratyöyrityksissä. Henkilö on teknisesti koko ajan työsuhteessa, mutta palkkatuloja ei välttämättä ole, koska työtunteja ei ole tarjottu. Aineistossa noin 10 prosenttia äideistä ja 4 prosenttia isistä on sellaisia, että he ovat työsuhtediedon perusteella olleet ainakin osan vuotta työllisiä, mutta tästä huolimatta heidän vanhempainrahansa perusteena oleva tulopohja on matalampi kuin tulopohja, joka on saavutettu pelkästään koko vuoden kestäneen

työmarkkinatukijaksolla. Skenaariossa on katsottu, että työmarkkinatuki on näille henkilöille tulolähde silloin, kun he eivät hoida lasta kotona.

Työsuhteen puuttuminen voi liittyä myös päätoimiseen opiskeluun. Perheen tulotason näkökulmasta ei kuitenkaan ole suurta merkitystä, jatkaako henkilö päätoimista opiskelua lapsenhoidon jakson päätyttyä vai aloittaako hän työnsä peruspäivärahalla.

Seuraava askel on päätellä perhevapaita pitäneiden palkka- ja/tai työttömyysturvan taso vanhempainrahan perusteena olevasta tulosta. Jos henkilöllä on ollut kaikkina vuoden päivinä työsuhte ja tulotaso ei ole ilmeisen liian alhainen (ts. ylittää työmarkkinatuen tason), katson, että vanhempainrahaperusteena on yksinomaan palkkatulot. Vastaavasti jos henkilöllä ei ole yhtään työpäiviä lapsen syntymää edeltävänä vuonna, olen katsonut, että vanhempainrahaperusteena oleva tulo perustuu kokonaan työttömyyskorvauksiin. Tilanteissa, joissa henkilö ei ole ollut töissä kaikkina vuoden päivinä, vanhempainrahanperusteena oleva tulo on jaettu palkkoihin ja työttömyyskorvauksiin niin, että näiden osuudet ovat keskenään sopusoinnussa säännöksiin, jotka määrittelevät työttömyyspäivärahan tason riippuvuutta palkkatasosta. Tarkempi selostus on käytettävissä liitteessä 1. Jos henkilö ei ole pitänyt perhevapaita, käytän suoraan hänen palkka- ja työttömyyspäivärahantietoaan lapsen syntymävuodelta ja niiden perusteella arvioin vanhempainpäivärahatason. Näin jokaiselle aineiston vanhemmalle on saatu arvio hänen vanhempainrahastaan, palkastaan ja työttömyyspäivärahastaan. Kaikki tulot on arvioitu vuoden 2022 tasossa ja lainsäädännöllä.

Myös kotihoidontuen taso on arvioitu vallitsevan, vuoden 2022 lainsäädännön mukaan ottaen huomioon mahdolliset kuntakohtaiset lisät. Olen kerännyt itse tiedot kuntakohtaisista lisistä ja niiden saamisen edellytyksistä käyttäen Kelan kotihoidontuen laskuria ja kuntien antamia tietoja kotihoidontuen kuntalisistä.

Näillä tiedoilla arvioin jokaisen vanhemman ja perheen vuositulot jokaisessa skenaariossa. Lopuksi arvioin perheen nettotulot vähentämällä kunkin vanhemman bruttotuloista verot. Verojen määrä on päätelty käyttäen SISU-mallin verolaskentamoduulia vuoden 2022 lainsäädännön parametreilla. Moduuli mallintaa hyvin tarkasti Suomen verolainsäädäntöä ja siksi ottaa huomioon esimerkiksi sen, että palkka- ja etuustuloja, kuten vanhempainrahat ja työttömyyskorvaukset, verotetaan eri tavalla. Moduuli ottaa huomioon myös kunnallisveroprosenttien erot. Laskelmissa otetaan huomioon vain automaattiset ns. ”viran puolesta” tehtävät vähennykset, koska nämä määräytyvät vain perheen jäsenten tulotasosta ja tulorakenteesta, esimerkiksi työtulovähennys eikä perheen omassa harkinnassa olevista päätöksistä, kuten, miten suuri asuntolaina otetaan (asuntolainojen korkovähennys) tai teetetäänkö remontti kesämökillä (kotitalousvähennys).

Simulaatio ei ota huomioon muuta sosiaaliturvaa, kuten olisiko perhe oikeutettu asumis- tai toimeentulotukeen ja miten muiden tulojen muutokset vaikuttaisivat niihin. Muutokset asumistuessa ja toimeentulotuessa voi mallintaa tyydyttävästi, jos tutkimusaineistossa perheen on havaittu saneen asumistukea ja/tai toimeentulotukea, koska silloin perheen asumiskustannukset ovat tiedossa. Sen sijaan asumiskustannukset eivät ole tiedossa, jos perhe ei ole saanut asumistukea, jolloin ei myöskään voi päätellä olisiko kyseinen perhe oikeutettu asumistukeen simuloituissa skenaarioissa, jos tulot laskevat.

Erilaisista puutteista huolimatta perheiden tulojen ja verojen mallinnus esitetyllä tavalla on mitä luultavammin kohtuullisen realistista. Palkkatulot,

työttömyyskorvaukset ja, tässä joukossa, myös vanhempainrahat ovat tärkeimmät tulonlähteet valtaosalle perheistä. Siksi on perusteltua luottaa, että simulaatioiden tulokset antavat vähintäänkin kohtuullisen hyvän kuvan siitä, miten suurta taloudellista merkitystä on vanhempien päätöksellä, miten he vuorottelevat vastasyntyneen lapsen hoidossa hänen ensimmäisen vuotensa aikana.

4 Keskeiset tulokset

4.1 Työllisten äitien perheissä isän vanhempainrahapäiviä ei kannata hukata

Uudistuksessa ansiosidonnaiset perhevapaat pitenevät 43 (arki)päivällä, mutta vain sillä edellytyksellä, että isä pitää ne. Kun nykyinen isyysvapaakiintiö on huomattavassa alikäytössä (ks. artikkelin johdanto) luonteva kysymys on, paljonko isien pidempää oikeutta vanhempainrahaan käytetään jatkossa. Koska Suomessa kotona hoidetaan käytännössä kaikki alle vuoden ikäiset lapset samoin kuin yli 60 prosenttia ikäryhmässä 1–2 vuotta (THL, 2021), isän ansiosidonnaisen perhevapaan vajaakäyttö tarkoittaisi useimmiten, että äiti on kotihoidontuella. Siksi vertaan keskenään seuraavien skenaarioiden taloudellisia seurauksia:

- A) skenaario ”Kotihoito”, jossa isä pitää vain 18 päivää vapaata yhdessä äidin kanssa, äiti on 223 päivää vanhempainrahalla ja kolme kuukautta kotihoidontuella.

ja

- B) skenaario ”Isän päivien täyskäyttö”, jossa isä pitää kaikki 97 vanhempainrahakauden päivät, joita ei voi siirtää äidille ja on yksin hoitamassa lasta 79 arkipäivää eli kolme kuukautta. Vastaavasti äiti on vanhempainrahalla 223 päivää.

Päätulos on, että noin 85 prosenttia perheistä voittaa rahallisesti, jos isä käyttää täysin ei-siirrettävän osuuden vanhempainrahakaudelta, minkä seurauksena äidin kotihoidontukikausi lyhenisi kahdella kuukaudella. Taloudellinen hyöty on hyvin merkittävä – puolessa tapauksista perheen verojen jälkeinen vuositulo nettotulojen kasvaisi vähintään 8,6 prosenttia.

Taulukko 1: Nettotulojen muutoksen jakauma, kun skenaarion ”Kotihoito” sijaan valitaan skenaario ”Isän päivien täyskäyttö”

		Osuus perheistä, joiden tulot kasvavat, %	Perhetulon mediaanimuutos, %	Perheiden lukumäärä	Perhetyypin osuus kaikista perheistä, %
1	Molemmat vanhemmat työllisiä	97,5	10,4	1 536	46,9
2	Isä täysin, äiti osin työllinen	93,9	6,5	426	13,0
3	Äiti täysin, isä osin työllinen	97,6	11,9	293	8,9
4	Isä täysin työllinen, äiti täysin työtön	6,3	-2,0	268	8,2
5	Molemmat vanhemmat täysin työttömiä	97,9	4,6	192	5,9
6	Äiti täysin työllinen, isä täysin työtön	100,0	26,4	179	5,5
7	Molemmat vanhemmat osin työllisiä	94,9	7,6	157	4,8
8	Isä osin työllinen, äiti täysin työtön	20,1	-1,7	149	4,5
9	Äiti osin työllinen, isä täysin työtön	100,0	19,1	75	2,3
	YHTEENSÄ	86,1	8,6	3 275	100,0

Taulukossa 1 tulokset on esitetty isän ja äidin työllisyystilanteen mukaan. Taulukon järjestys noudattaa eri tilanteiden yleisyyttä (katso taulukon viimeistä saraketta). Keskeisin sanoma on, että perheen budjetin kannalta on huono ratkaisu jättää käyttämättä isän vanhempainrahapäiviä ja pitää sinä aikana äidin kotihoidontuen päiviä, jos kotihoidontuen vaihtoehto on edes osittainen äidin palkkatyö. Osin tai kokonaan työllisten isien jääminen vanhempainvapaalle suurella todennäköisyydellä ei kannata vain, jos äidille kotihoidontuen vaihtoehtona on työttömyys (punaisella korostetut tapaukset 4 ja 8 taulukossa). Tällaisia on vain 16 prosenttia perheistä.

Vaikka tässä tarkastellaan tilannetta uudistetun lainsäädännön valossa, kvalitatiivisesti sama johtopäätös koskee myös tilannetta ennen uudistusta sillä erolla, että vaikutukset ovat pienempiä. Tämä pääosin siksi, että ennen uudistusta vain isälle käytössä oleva vanhempainrahakausi, 54 päivää, on lähes puolet lyhyempi kuin uudistuksen astuttua voimaan, jolloin se pitenee 97 päivään.¹

Saadut tulokset viittaavat siihen, että yksin taloudellinen näkökulma ei riitä selittämään tyydyttävästi nykyisten isän kiintiöpäivien alikäyttöä, kun ottaa huomioon kotihoidon

¹ Koska molemmissa skenaarioissa isät pitävät 18 päivää vapaata yhdessä äidin kanssa, perhevapaaudistuksen tuoma korvaustason parannus ensimmäisille 16 päivälle vaikuttaa skenaarioiden vertailuissa prosenttimuutoksiin vain sen kautta, että perheen tulot skenaariossa ”Kotihoidontuki” ovat vähän pienempiä.

tuen suuren suosion. Isistä noin 55 prosenttia ei ole käyttänyt ollenkaan omia kiintiöpäiviä silloin, kun äidillä ei ollut samanaikaista oikeutta perhevapaaseen (Miettinen & Saarikallio-Torp, 2020) ja toisaalta 80 prosenttia perheistä käyttää kotihoidontukea (Salmi, 2020). Näiden perusteella voi karkeasti arvioida, että ainakin 44 prosentissa perheistä, joissa äiti on ollut kotihoidontuella, isä ei ole pitänyt edes osaa näistä kiintiöpäivistä, joilla hän olisi voinut yksin hoitaa lasta.² Simulaatioiden perusteella osuuden pitäisi olla vain noin 16 prosenttia, jos ainoa syy tällaiselle ratkaisulle olisi perheen parempi taloudellinen tilanne.

Tietenkin toinen tapa ilmaista edellä esitetty ajatus on, että ennen uudistusta taloudelliset kannustimet monessa tapauksessa eivät olleet riittävän vahvat kumoamaan vanhempien taipumusta omaksua perinteiset roolit pienen lapsen hoidossa. Koska uudistuksessa isälle kiintiöidyt päivät lähes tuplaantuvat, myös taloudelliset kannustimet kasvavat (suunnilleen) samassa suhteessa. Tämä tekee entistä kalliimmaksi jättää isän päiviä pitämättä ja kasvattaa jatkossa vanhempainvapaata pitävien isien osuutta. Vaikutuksen voimakkuutta ei tässä vaiheessa voi arvioida.

Avoin kysymys on, kuinka hyvin perheissä hahmotetaan miten perhevapaiden jakoa koskevat ratkaisut vaikuttavat perheen talouteen. Erityisesti verotuksen huomioon ottaminen voi olla hyvin haastavaa. Tähän palaan seuraavassa luvussa.

4.2 Kannattaako vanhempainvapaa jakaa tasan?

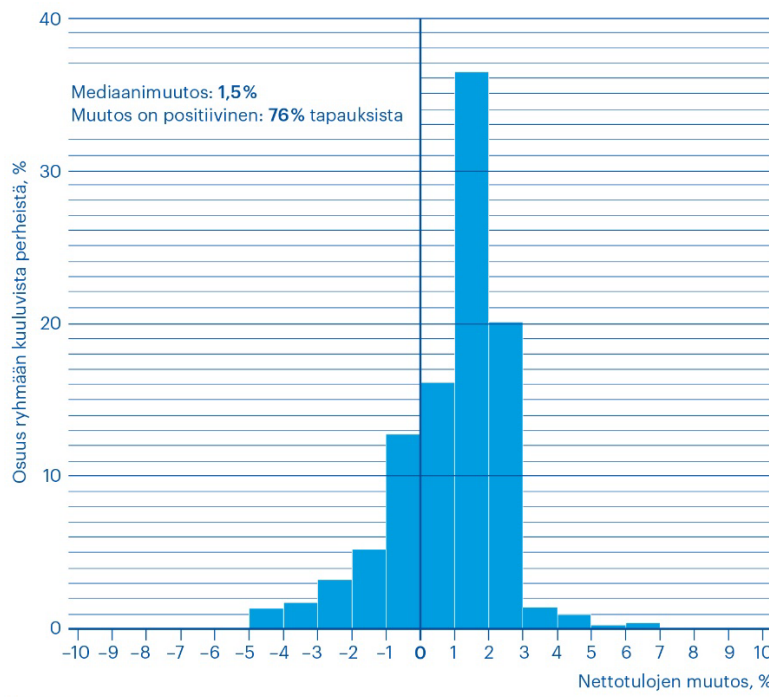
Tässä luvussa verrataan vauvaperheiden taloutta skenaarioissa ”Isän vapaiden täysikäyttö” ja ”Vanhempainvapaan tasajako”. Edellisessä kohdassa nähtiin, että useimmiten isän ei kannata pitää omaa kiintiötänsä silloin, kun hän on työllinen ja äiti työtön. Siinä tilanteessa myöskään perhevapaiden tasajako ei voi olla taloudellisesti hyvä ratkaisu. Samaten työllisen äidin ja työttömän isän perheessä on todennäköistä, että talouden kannalta perhevapaiden tasajako parempi ratkaisu on, että isä pitää suuremman osan vanhempainvapaasta.

Käytännössä perhevapaiden tasajako ja isän oman kiintiön käyttö on mielekästä asettaa vastakkain silloin, kun molemmilla vanhemmilla on sama työllisyystilanne (joko

² Arvio perustuu kahteen oletukseen. Ensimmäinen on, että jos perhe on käyttänyt kotihoidontukea, sen saaja on ollut äiti. Todellisuudessa kotihoidontuella on myös isä, mutta harvoin: vain noin 8 prosenttia kotihoidontuen saaneista ovat isä. Toinen oletus on, että perheissä, joissa ei käytetä kotihoidon tukea a) isät eivät pidä isäpäiviä ja b) näissä perheissä ei kannata jättää isäpäiviä pitämättä, jos se tarkoittaa äidin jäämistä kotihoidon tuella. Ajatus on, että nämä ovat hyvin talousorientoituneita perheitä, joissa lapsi lähetetään päivähoittoon heti äidin vanhempainvapaan jälkeen. Oletus johtaa matalaan arvioon perheiden määrästä, joissa äiti on kotihoidontuella ja isä ei käytä omia kiintiöpäiviä. Jos oletetaan, että isien käyttäytyminen ei riipu siitä, käyttäväkö äiti kotihoidontukea vai ei, perheiden osuus, joissa äiti on ollut kotihoidontuella, mutta isä ei ole käyttänyt kiintiöpäivänsä ollenkaan, nousee 55 prosenttiin.

molemmat työllisiä tai molemmat työttömiä) ja skenaario ”Isän päivien täysi käyttö” johtaa parempaan taloudelliseen tilanteeseen kuin skenaario ”Kotihoito”. Jotta tarkasteltava joukko olisi mahdollisimman selkeä, tarkastelen yleisintä tilannetta, jossa molemmat vanhemmat ovat täysin työllisiä ja perheen talouden kannalta on parempi, että isä pitää oman kiintiönsä ja vastaavasti äidin kotihoidontukijakso lyhenee

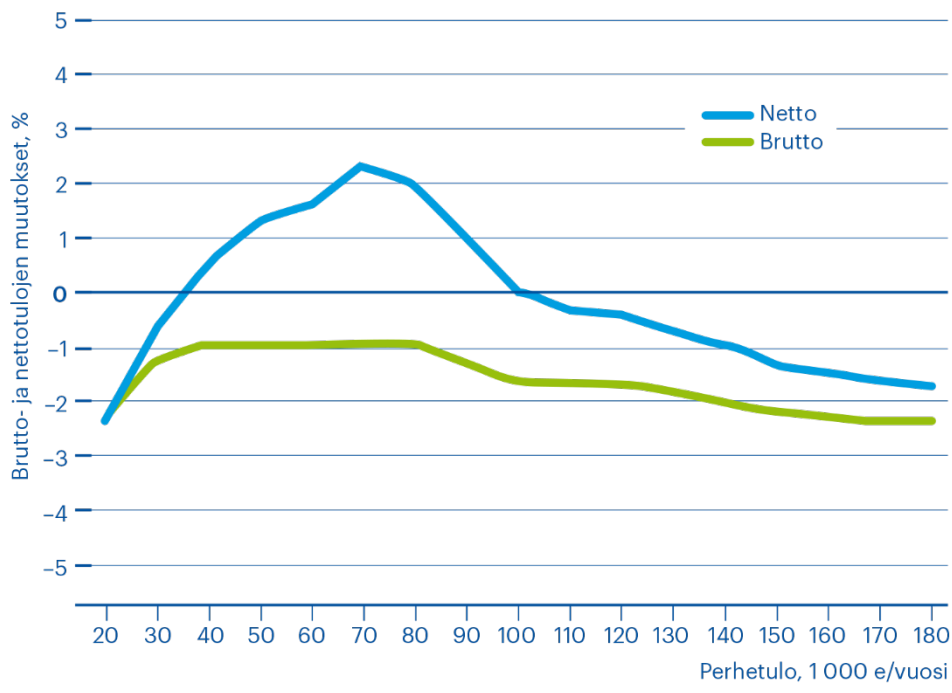
Kuviosta 2 ilmenee, että silloin, kun molemmat vanhemmat ovat työelämässä ja isän kannattaa pitää se osuus vanhempainvapaasta, jota ei voi siirtää äidille, perheen taloudellinen tilanne on yleensä vielä parempi, jos vanhempainvapaat jaetaan tasan. Näin on kahdessa kolmasosassa tapauksista. Toisaalta yli 70 prosentissa tapauksista ero huonomman ja paremman skenaarion välillä on alle 2 prosenttia.

Kuvio 2. Nettotulojen muutoksen jakauma, kun skenaarion ”Isän vapaiden täyskäyttö” sijaan valitaan skenaario ”Vanhempainvapaan tasajako”. Perheet, joissa molemmat vanhemmat ovat täysin työllisiä ja skenaario ”Isän vapaiden täyskäyttö” on taloudellisesti parempi kuin ”Kotihoidontuki” (ks. Taulukko 1 tapaus ”Molemmat vanhemmat täysin työllisiä”).

Esitetyt havainnot voivat vaikuttaa yllättävältä, koska isien bruttotulot ovat usein tuntuvasti korkeampia kuin äitien tulot. Tässä perhejoukossa, johon on valikoitu parhaiten työmarkkinoihin kiinnittyneet perheet, äitien tulot ovat pienempiä kuin isien tulot noin 70 prosentissa tapauksista ja mediaaniero isän ja äidin tulojen välillä on 17 prosenttia isän hyväksi.

Tuloksen ”salaisuus” piilee suomalaisessa verojärjestelmässä, jossa puoliset verotetaan erikseen ja verotus on progressiivinen eli mitä korkeampi tulo, sitä suurempi verojen osuus. Verotuksemme suosii työtuloja suhteessa etuustuloihin: jos palkka ja vanhempainraha ovat yhtä suuria, palkkaa verotetaan yleensä kevyemmin). Näissä olosuhteissa yllättävän usein käy niin, että perheen nettotulot kasvavat, vaikka bruttotulot laskevat. Tämä on havainnollistettu kuviossa 3.

Kuvio 3: Brutto- ja nettotulojen muutokset perheen tulotason mukaan, kun skenaarion ”Isän vapaiden täyskäyttö” sijaan valitaan skenaario ”Vanhempainvapaan tasajako”. Molemmat vanhemmat ovat työllisiä, perheen tulotaso vakaa-akselilla edustaa tilannetta, jossa molemmat ovat koko vuoden työssä. Äidin palkka on 80 prosenttia isän palkasta.

Kuvio esittää esimerkkilaskelmia, jossa molemmilla vanhemmilla on työpaikka ja äiti tienaa 20 prosenttia vähemmän kuin isä, mutta perheen bruttotulot vaihtelevat tilanteessa, jossa kumpikin ovat koko ajan työssä. Vanhempainvapaan pituuden tasaaminen tosiaan vähentää perheen vuositason bruttotuloja hieman, mutta nettotulot kasvavat perheen tulotason ollessa 40 000–100 000 euroa. Kuvattu tilanne lienee tavallinen perhejoukossa, jossa verrattiin skenaarioita ”Isän vapaiden täyskäyttö” ja ”Vanhempainvapaan tasajako”, koska siellä perheen bruttotulot ovat neljänkymmenen ja sadantuhannen euron välillä noin 70 prosentissa tapauksista ja toisaalta äitien ja isien palkkasuhteen mediaani on noin 83 prosenttia.

5 Lopuksi

Kielteiset taloudelliset seuraukset ovat tärkeimpiä syitä, joita isät mainitsevat, kun heiltä kysytään, miksi he eivät hoida lastaan kotona pidempään (Lammi-Taskula; Salmi; & Närvi, 2017; Närvi, 2018). Väitteen paikkaansa pitävyydestä ei kuitenkaan ole aikaisemmin saatu suoraa näyttöä. On mahdollista, että perhetalouteen vedotaan osittain sukupuolittuneiden asenteiden peittämiseksi (Närvi, 2018). Kysymys isän pitämien perhevapaiden vaikutuksista perheen talouteen on entistä tärkeämpi, koska elokuussa 2022 voimaan tullut perhevapaaudistus käytännössä pidentää vain isälle varatun vanhempainrahakauden osuuden. Uudistuksen keskeisin tavoite, isien ja äitien perhevapaiden tasaisempi käyttö, voi jäädä saavuttamatta, jos isien pidempi vanhempainvapaa todellakin heikentää merkittävästi perheen taloutta.

Artikkelissa kysyn, onko taloudellisesti kannattavaa, että isä pitää kokonaan ne vanhempainrahakauden päivät, joita ei voi siirtää äidille, jotta äidin kotihoidontuella

olema aika lyhenisi. Edelleen tarkastelen, onko perheen talouden kannalta vielä parempi, jos isä ja äiti jakavat vanhempainrahakauden tasan. Tutkimusmenetelmä on esitettyjen kysymysten kannalta relevanttien skenaarioiden simulointi käyttäen edustavaa otosta perheistä, joissa syntyi vauva vuonna 2018 ja joissa ei ole muita pieniä lapsia, jotka mahdollistaisivat kotihoidontukikausien ”ketjuttamisen”. Tilastoaineiston sisältämä informaatio on, kuten yleensä, monellakin tapaa epätäydellinen, mutta joka tapauksessa riittävän hyvä, jotta voisi ottaa huomioon tutkimusasetelman kannalta tärkeimmät demografiset tekijät. Tässä tapauksessa ne ovat puolisoiden työllisyys ja tulot.

Keskeisin tulos on, että jos äidillä on työpaikka, taloudellisesti ei juuri koskaan kannata jättää pitämättä isän ei-siirrettäviä vanhempainrahakauden päiviä, jos tarkoitus on hoitaa lasta kotona. Tällöin isän kiintiöpäivien pitämättä jättäminen tarkoittaa, että äiti jää pidemmäksi aikaa kotihoidontuelle. Sen sijaan yleisesti ottaen työssäkäyvän isän ei kannata pitää vanhempainvapaata, jos tämä tekisi äidistä työttömän työnhakijan. Äidin ”ylimääräiset” kotihoidontukipäivät, ts. päivät, joina isä olisi voinut olla äidin sijasta kotona vanhempainrahalla, leikkaavat perheen vuosituloa 86 prosentissa tapauksista 80 prosentissa tapauksista tulon menetys on vähintään 5 prosenttia vuositasolla.

Kun perhevapaauudistus pidentää tuntuvasti isälle kiintiöityä osuutta ansiosidonnaisista perhevapaista, useimmille perheille tulee entistä kalliimmaksi päätyä ratkaisuun, joissa isä jättää ansiosidonnaisia perhevapaapäiviä pitämättä, vaikka äiti on jäänyt kotiin hoitamaan lapsia. Siksi vanhempainvapaalle jäävien isien osuus sekä isän pitämien hoitojakson osuus kasvavat jatkossa. Toisaalta on tiedostettava, että tämä uudistuksen toivottu vaikutus saattaa jäädä odotettua pienemmäksi. Vaikka taloudellisten kannustimien on todettu vaikuttavan isien perhevapaiden käyttöön (Lammi-Taskula ym., 2017; Närvi, 2018), yhteiskunnallisilla normeilla ja henkilökohtaisilla elämänasenteilla on todennäköisesti suuri merkitys. Työpaikan ja puolison omaavat äidit, jotka ovat jääneet hoitamaan yksivuotiaista lasta kotihoidontuella, mainitsevat useimmiten tärkeäksi perusteluksi päätökselleen lapsen alhaisen iän, halun viettää aikaa kotona sekä sen, että heidän mielestään pienen lapsen äidin paikka on kotona (Hietamäki; Repo & Lammi-Taskula, 2018). Myös tässä selvityksessä saadut tulokset viittaavat vahvasti siihen, että isille kiintiöityjen vapaiden vajaakäytön taustalla on hyvin usein muita syitä kuin perheen taloudellisen tilanteen heikkeneminen.

Kun molemmat vanhemmat ovat työllisiä, vanhempainpäivärahakauden tasajako useimmiten johtaa vielä parempaan rahatilanteeseen perheessä kuin se, että isä pitää vain ei-siirrettävän osuuden vanhempainrahapäivistä. Tulos selittyy pitkälti suomalaisen verolainsäädännön yksityiskohdilla, sillä myös työllisten äitien perheissä isällä on tyypillisesti suuremmat ansiotulot, joten bruttotulot jäävät yleensä pienimmiksi, jos isä jää tietyllä ajanjaksolla äidin sijaan hoitamaan lasta vanhempainrahalla. Kuitenkin perhebudjetin kannalta ero näiden skenaarioiden välillä on tyypillisesti verraten pieni, joten oletettavasti jatkossakin henkilökohtaiset asenteet ja mieltymykset ratkaisevat, pitääkö isä vain ne perhevapaat, joita ei voi siirtää äidille vai jaetaanko vanhempainrahakauden etuudet tasan.

Lopuksi on syytä todeta, että tulevia lapsiperheitä pitää tukea ja kannustaa selvittämään, miten vaihtoehtoiset tavat jakaa vanhempainrahakautta vaikuttavat perheen rahatilanteeseen. Tämä on vaativa tehtävä, jonka ratkaisemiseen monessa perheessä ei ole riittävä osaamista. Perhetalouden vertailu perhevapaiden eri jakotavoissa edellyttää, että otetaan huomioon muutokset sekä äidin ja isän tuloissa että veroissa. Ilman oikeaa tietoa on olemassa riski, että isät pitävät liian vähän

vanhempainvapaita muun muassa siksi, että ratkaisun kielteisiä vaikutuksia perheen budjettiin liioitellaan.

Lähdeluettelo

- Angelov, N.; Johansson, P. & Lindahl, E. (2016). Parenthood and the Gender Gap in Pay. *Journal of Labor Economics* 34, 545–579.
- Goldin, C. (2014). A grand gender convergence: Its last chapter. *American Economic Review*, 104(4), 1091–1119.
- Hietamäki, J.; Repo, K. & Lammi-Taskula, J. (2018). Työsuhteen omaavat äidit lasten kotihoidon tuella – kotihoidon perustelut. *Yhteiskuntapolitiikka* (2018):4, 412–421.
- Isolankila, T. (2. 16 2021). Perhevapaaudistuksen arvioidaan lisäävän isien vanhempainpäivärahan käyttöä ja nostavan sairausvakuutusmaksuja. *Kela Tutkimusblogi*. Noudettu osoitteesta <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/5828>
- Johansson, E.; Kellokumpu, J.; Maliranta, M. & Napari, S. (2007). Lasku lapsensaannista. Teoksessa R. Lilja; R. Asplund; & K. Kauppinen (Toim.), *Perhevapaa- ja perhevapaiden kustannukset sukupuolten välisen tasa-arvon jarruina työelämässä? Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:69* (ss. 46–67). Helsinki, Suomi: Yliopistopaino.
- Kela. (2020). *Kelan lapsiperhe-etuustilasto 2020, Suomen virallinen tilasto*. (S. Keskinen, Toim.) Helsinki: Kela. Noudettu osoitteesta: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021051229777>
- Kela. (2. 1 2022). Vanhempainraha 02.01.2022. Noudettu osoitteesta <https://www.kela.fi/documents/10192/3240909/Vanhempainraha.pdf>
- Kleven, H.; Landais, C.; Posch, J.; Steinhauer, A. & Zweimüller, J. (2019). Child Penalties across Countries: Evidence and Explanations. *AEA Papers and Proceedings*, 109, 122–126.
- Lammi-Taskula, J.; Salmi, M. & Närvi, J. (2017). Isien perhevapaat. Teoksessa M. Salmi & J. Närvi (Toim.), *Perhevapaat, talouskriisi ja sukupuolten tasa-arvo, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti 4/2017* (ss. 105–134). Helsinki: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy.
- Lammi-Taskula, J.; Salmi, M. & Parrukoski, S. (2009). *Työ, perhe ja tasa-arvo*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Lazear, E. P. & Rosen, S. (1990). Male-female wage differentials in job ladders. *Journal of Labor Economics*, 8(1, Part 2), 106–123.
- Miettinen, A. & Rotkirch, A. (2017). *Kolme myyttiä perhevapaista: Pohjoismaiden vanhempainvapaat vertailussa*. Helsinki: Ajatushautomo Agenda.
- Miettinen, A. & Saarikallio-Torp, M. (2020). Isälle kiintiöidyn vanhempainvapaan käyttö ja sen taustatekijät. *Yhteiskuntapolitiikka* 85 (2020):4, 345–357.

- Mincer, J. & Polachek, S. (1974). Family investments in human capital: Earnings of women. *Journal of Political Economy*, 82(2, Part 2), 76–108.
- Närvi, J. (2017). Äitien perhevapaat ja osallistuminen työelämään. Teoksessa M. Salmi & J. Närvi (Toim.), *Perhevapaat, talouskriisi ja sukupuolten tasa-arvo* (Osa/vuosik. 3, ss. 64–104). Helsinki: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy.
- Närvi, J. (2018). *Isä hoitaa vai hoitaako? Väestökyselyn ja haastattelujen tuloksia isien perhevapaiden käytöstä*. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.
- Pehkonen, J. & Sieppi, A. (2019). Parenthood and gender inequality: Population-based evidence on the child penalty in Finland. *Economic Letters* 182 (2019), 3–9.
- Peutere, L.; Vahtera, J.; Kivimäki, M.; Pentti, J. & Virtanen, P. (2015). Job contract at birth of the first child as a predictor of women's labor market attachment: trajectory analyses over 11 years. *Nordic journal of working life studies* 5(1), 9–30.
- Polachek, S. (1981). Occupational self-selection: A human capital approach to sex differences in occupational structure. *The review of Economics and Statistics*, 60–69.
- Rissanen, T. (2012). Kotiin, töihin, työttömäksi – siirtymät työelämän ja kotihoidon tuen välillä. Teoksessa J. Sipilä; M. Rantalaiho; K. Repo & T. Rissanen (Toim.), *Rakastettu ja vihattu kotihoidon tuki* (ss. 151–182). Tampere: Vastapaino.
- Saarikallio-Torp, M.; Miettinen, A. & Heinonen, H.-M. (19. 2 2020). Kotihoidon tuen kannatus edelleen vahvaa – asenteet leikkaamista kohtaan kuitenkin lieventyneet. Helsinki, Suomi. Haettu 25. 4 2022 osoitteesta <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/5204>
- Salmi, M. (1. 16 2020). Kotihoidon tuen käyttö vähenee edelleen – pienten lasten äidit entistä useammin töissä. Suomi. Haettu 25. 4 2022 osoitteesta <https://blogi.thl.fi/kotihoidon-tuen-kaytto-vahenee-edelleen-pienten-lasten-aidit-entista-useammin-toissa/>
- Sauli, H. (2013). Naisten ja miesten tuloerot erilaisissa kotitalouksissa. Teoksessa M. Pietiläinen (Toim.), *Työ, talous ja tasa-arvo* (ss. 153–174). Helsinki: Tilastokeskus.
- THL. (2021). Varhaiskasvatus 2020, Tilastoraportti 32/2021. Noudettu osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143153/Tr32_21.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Liite: Palkkatulon ja työttömyyden perusteella saadun tulon päättely vanhempainrahan perusteena olevasta tulosta

Luvussa 3 käsittelin sitä, millä oletuksilla ja miten henkilöiden tulotaso ja tulolähteet on määritelty tilanteessa, jossa he eivät ole kotona hoitamassa lasta. Aineistossa on tieto vanhempainrahan perusteena olevasta tulosta sekä työpäivistä lapsen syntymää edeltäneeltä vuodelta (ks. keskustelu sivulla 6). Keskeisin oletus on, että työpäivistä henkilö saa palkkatuloja ja muina kuin työpäivinä hänen tulolähteensä on työttömyysturva. Vanhempainrahaperusteena olevan tulon laskenta palkkatuloista ja työttömyysturvaetuksista on kuvattu Kelan laskentaoppaan luvussa 1.6 (Kela, 2022). Silloin, kun henkilön kaikki vuoden päivät ovat työpäiviä tai hänellä ei ole yhtään työpäivää vuoden aikana, hänellä on vain yksi tulonlähde: joko vain palkkatuloja tai vain työttömyyspäivärahaa, jolloin niiden määrän arviointi päiväraha-perusteena olevasta tulosta on suoraviivaista.

Tässä kuvataan tarkemmin, miten päättelen palkkatulon ja työttömyyskorvausten määrän silloin, kun henkilö on ollut työssä vain osan vuoden päivistä.

Merkinnät

W – henkilön palkkatulot vuodessa

w – henkilön päiväpalkka, arvioidaan työpäivien perusteella

u – työttömyyspäiväraha, joka voi kirjoittaa myös $u(w)$, jossa $u(\cdot)$ on lainsäädännön määrittelemä funktio, miten ansiosidonnaisen työttömyysturvan suuruus määräytyy työttömyyttä edeltävästä päiväpalkasta (lainsäädännön käsite on kuukausipalkka, tässä arvioidaan, että kuukausipalkka on 30 kertaa päiväpalkkaa).

t – työttömyyspäivät vuodessa, jolloin työpäivät vuodessa ovat $(365 - t)$

Y – vanhempainpäivärahan perusteena oleva tulo

Vanhempainpäivärahan perusteena oleva tulo Y määräytyy lainsäädännön antamasta funktiosta $g(W, tu(w))$, ts. soveltamalla laskentasääntöjä, joissa vanhempainrahaperusteena oleva tulo määräytyy vuosipalkasta ja vuoden aikana saaduista työttömyyskorvauksista. Koska vuositulo on $(365 - t)w$ (päiväpalkka kertaa työpäivien määrä), kun tiedetään työttömyyspäivien lukumäärä sekä päiväpalkan suuruus, voidaan ratkaista Y . Vastaavasti kun tiedetään Y ja t , voidaan löytää se päiväpalkka w^* , joka ratkaisee yhtälön:

$$Y = g((365 - t)w^*, tu(w^*))$$

Yhtälö pitää ratkaista numeerisesti. Tähän tarkoitukseen olen luonut proseduurin, jossa käytän hyväksi tietoa, että ansiosidonnaisen työttömyysturvan korvausasteet ovat

erittäin laajalla palkkatuloalueella 25 ja 85 prosentin välillä. Merkitään korvausaste r :llä. Arvoalueella $25 < r < 85$ iteroin yhden asteen välein seuraavan proseduurin jokaisen aineiston henkilön kohdalla, jolla on sekä työpäiviä että muita päiviä lapsen syntymää edeltävänä vuonna:

1. Arvioin Y :n perusteella vuosipalkan ja vuoden aikana satujen työttömyyskorvausten yhteismäärän olettaen, että työttömyysturvan korvausaste on r .
2. Arvioin uudestaan vuoden aikana saadut työttömyyskorvaukset, tällä kertaa soveltaen työttömyysturvalainsäädännön edellisen kohdan palkkatuloarvioon.
3. Arvioin vanhempainrahaperusteena olevan tulotaso Y , joka vastaa kohdan 2 arvioita palkasta ja työttömyyspäivärahasta.
4. Lasken erotuksen $Y - Y$ itseisarvon. Jos se alittaa ennen tätä iteraatiota löydetyn minimin, se on uusi minimi ja otan sen sekä kohdan 2 arviot palkasta ja työttömyyspäivärahasta talteen.
5. Siirryn seuraavan korvausasteen r arvoon.
6. Henkilön palkkatasoksi ja siihen perustuvaksi työttömyysturvasoksi valitsen arvot, jotka minimoivat kohdan 4 erotuksen.

Tulosten perusteella valittu 1% askel on riittävän tiheä, koska suhteellinen virhe $abs(Y - Y)/Y$ on vain 0,16 % ja maksimikin on vain 1,8 %.